

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ І РОЗВИТОК СТУДЕНТА В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. В умовах вищого навчального закладу навчально-виховний процес має вирішальну роль у особистісному зростанні та розвитку студента. Професійне становлення майбутнього фахівця обумовлює розвиток провідних складових особистості студента: соціальної активності, самовизначення, відповідальності.

Ключові слова: Особистісне зростання, розвиток студента, професійне становлення, соціальна активність, самовизначення, відповідальність.

Професійне становлення в юнацькому віці і в період ранньої дорослості є значущим складником особистісного зростання.

Особистість студента – це складне соціальне явище. Цілісність особистості досягається завдяки гармонійного розвитку її складників:

- соціальної активності;
- соціального самовизначення;
- соціальної відповідальності.

Здатність студента більш-менш досконало виконувати свої основні соціальні функції залежить від цілісності його особистості.

Основною соціальною функцією студента є навчальна діяльність, яка забезпечує:

- професійне зростання й становлення;
- розвиток особистості відповідно до потреб і запитів сучасного суспільства;
- вищий навчальний закладу має забезпечити як професійне становлення так і особистісне зростання майбутнього фахівця.

Особистісне зростання студентів у процесі професійного навчання є невід'ємним складником правильно організованого навчально-виховного процесу, спрямованого на підготовку висококваліфікованих спеціалістів з глибоким усвідомленням власної соціальної значущості та соціальної відповідальності.

Особистісне зростання студентів у професійному навчанні можливе при створенні певних умов і дотриманні певних принципів.

Указані питання вивчали чимало фахівців вищої школи. Зокрема, В.Я. Ляудіс [6], Н.Л. Коломінський [3], О.Г. Мороз [4], та інші. Проте їх теоретичні положення та фахові рекомендації не знайшли гідної реалізації в умовах навчально-виховного процесу вищої школи.

Увага викладачів в основному зосереджена на навчальному процесі, зокрема – на формуванні знань, умінь, навичок як основи професійної компетенції майбутніх фахівців.

Такі ж життєво важливі проблеми, як особистісне зростання і розвиток студента в процесі фахової підготовки, відбуваються мовби самі по собі. Проте оскільки навчальний процес будується без цілеспрямованого розвитку особистості студентів, то й відповідно рівень цього розвитку недостатній.

Зокрема, втрачається мотивація студентів до якості здобутих знань і вмінь. Пріоритетною стає оцінка й диплом. Соціальну активність студент спрямовує на їх отримання, а не на власний рівень підготовленості як фахівця.

Зрештою соціальне самовизначення прогнозується переважною більшістю поза соціальною цінністю як майбутнього професіонала. Воно спрямоване на добре оплачувану роботу, навіть нехтуючи особистими нахилами, інтересами, професійною самореалізацією.

Урешті в статусі студента втрачається соціальна відповідальність за достатній і високий рівень підготовленості у вищому навчальному закладі до майбутньої професії.

Отже, складники цілісної особистості не лише не сформовані, а й не мотивовані і не забезпечені в умовах професійної підготовки.

Виходячи з вищевикладеного поставлена **мета**:

- обґрунтувати умови вищого навчального закладу для особистісного зростання студентів.

Завдання:

- Проаналізувати положення та рекомендації науковців-викладачів щодо особистісного розвитку студентів.
- Визначити реальні умови побудови навчально-виховного процесу, які б забезпечили особистісне зростання студента в процесі професійної підготовки.

Розмірковуючи про методологічні засади вузівської підготовки практичного психолога, Н.Л. Коломінський висловлює думку, що основними функціями вузівського навчання, спрямованими на професійне становлення особистості, є такі:

- формування системи професійно значущих знань, науково-культурного кругозору;
- формування професійних умінь, навичок;
- виявлення, розвиток професійно важливих здібностей (інтелектуальних, перцептивних, комунікативних, експресивних, організаторських, мовних та ін.);
- розвиток духовних потреб майбутнього психолога, морально-етичне вдосконалення його особистості;
- сприяння самоактуалізації кожної особистості, культивування розвитку індивідуальності як передумови індивідуального стилю праці.

Отже, психолого-педагогічними резервами позитивного впливу навчання у ВНЗ на професійне становлення особистості майбутнього професіонала є:

- особистісно-діяльнісна спрямованість змісту, методики, організації навчально-виховного процесу, формування професійних установок;

- концептуальна єдність і наступність змісту, форм і методів навчання;
- проблемно-методологічний, розвивальний характер викладання;
- теоретично обґрунтований прагматизм, індивідуалізація та диференціація навчального процесу;
- співробітництво викладачів зі студентами як колегами, суб'єкт – суб'єктні стосунки (діалог).

Подібні підходи знаходимо в розробленій В.Я. Ляудіс «Концепції спільної продуктивної діяльності викладачів зі студентами і студентів один з одним» (СПД). За одиницю проектування навчальної ситуації вона виділяє чотири взаємопов'язані змінні:

- зміст навчального предмету, структурований відповідно до мети навчання;
- умови організації засвоєння студентами навчального змісту і узагальнених способів навчальної діяльності;
- система гнучких навчальних взаємодій викладача зі студентами і студентів між собою, яка змінюється за певною логікою в міру опанування нової діяльності.

Організація СПД передбачає такі основні вимоги:

- включення учасників від початку навчання в творчу продуктивну діяльність;
- спільне планування студентами і викладачами системи проміжних завдань (творчих і репродуктивних), що формує мотиваційно-сміслову сферу;
- співпраця в навчальній діяльності водночас дозволяє кожному визначити власний вклад у спільну діяльність.

Перебудова в процесі навчання суб'єктів взаємодій за етапами: уведення в діяльність; дії розподілені між викладачем і студентами; дії, що імітуються; дії, що підтримуються; саморегульовані дії; урешті дії, що самоспонукаються.

На етапі спільного проектування навчальних ситуацій у стратегії СПД викладач привертає увагу до цілей і сенсу

навчально-професійної діяльності, а студентів націлюють не на власне учіння, а на результат діяльності, який досягається спільно, сприяє емоційному прийняттю завдання студентами. Таким чином, у полі уваги і зусиль викладача стає як засвоєння навчального змісту, так і навчально-професійна позиція студентів. Пов'язуючи на всіх етапах навчання з професійними цілями (свої і студентів) цілі оволодіння діяльністю в навчально-професійному партнерстві і засвоєння норм соціальної взаємодії, викладачі збагачують план своєї роботи цілями різних аспектів.

На наш погляд, у викладеній стратегії:

- виділено навчально-виховний процес як основний фактор впливу на професійне зростання і особистісний розвиток студента;
- розглянута побудова навчально-виховного процесу обумовлює розвиток такого складника особистості студента, як соціальна активність, оскільки викладач створює поле її реалізації в навчальному процесі і стимулює на всіх його основних етапах;
- в межах і під впливом суб'єкт – суб'єктної організації навчального процесу відбувається професійне й особистісне самовизначення студентів як майбутніх фахівців і як самодостатніх учасників навчально-виховного процесу.

На думку В.В. Радула, існує значима кореляційна залежність зростання соціальної активності студента і його соціальної відповідальності.

Він вважає, що за своєю логічною структурою соціальна відповідальність особистості студента передбачає реалізацію самовизначеності особистості і на цій основі соціально зріла особистість студента виявляє здатність до:

- усвідомлення власних дій і необхідності особистого внеску в життя суспільства і відповідальність за них;
- вільного та ініціативного вибору суспільно значущої мети;
- узгодження своїх намірів, можливостей та індивідуальних якостей з вимогами конкретної діяльності і сфери взаємодії із соціальним середовищем.

Вважаю, що формування соціальної відповідальності як однієї з найголовніших професійних якостей студента і майбутнього фахівця, вимагає цілеспрямованої, комплексної роботи з усіма студентами навчального закладу. Знання, які здобуває студент у цьому закладі, мають особистісну значущість, вони перетворюються на переконання, які у свою чергу мотивують поведінку, і як результат знаходять виявлення в практичній діяльності. Оскільки формування елементів структури соціальної зрілості особистості студента здійснюється під час його професійного навчання, то інтенсивність діяльності студента в цій діяльності суттєво впливає на критеріальні характеристики соціальної зрілості (соціальну активність, соціальну самовизначеність, соціальну відповідальність). Вони набувають відповідного змісту і форми, що виявляється в різних рівнях соціальної зрілості.

Саме соціальна відповідальність і зумовлює прагнення студентів здобути якісні знання і професійні уміння. Проте багатьох студентів необхідно орієнтувати на запити майбутньої професійної діяльності і досить високі вимоги роботодавців як представників сучасного соціуму.

У межах викладання курсу «Теорія і практика вищої школи» для студентів різних спеціальностей розглядалось і питання особистісного зростання і розвитку студентів під впливом фахового навчання. Це питання виносилось на самостійну роботу як одне з навчальних завдань, при цьому воно пропонувалося студентам у вигляді творчого завдання «Прослідкуйте особистісне зростання і розвиток під впливом фахового навчання у вищій школі». Аналіз письмових відповідей студентів показав, що вони переважно відзначають навчальні зміни й досягнення, наприклад:

«У процесі навчання студент зростає у:

- навчально-пізнавальній діяльності;
- збагачує теоретичну підготовку, поглиблює та закріплює знання у певній сфері;

- розвиває вміння, навички розумової праці, творчого мислення, уміння використовувати теоретичні знання для виконання практичних завдань;
- набуває досвіду з опрацювання різних джерел;
- створює свою систематизацію знань;
- навчається давати правильну оцінку фактам завдяки аналізу тощо».

Окремі студенти розуміють розвиток особистості як наслідок їх навчальної діяльності. Наведемо приклади.

«На власному прикладі можу сказати, що навчання у вищій школі допомагає усвідомити, навіщо ми здобуємо знання. Коли знайомишся ближче зі специфікою своєї майбутньої професії, розумієш, що потрібно бути професіоналом у своїй галузі, відповідно усвідомлюєш які предмети і як тобі допоможуть у цьому. Навчання – це природний особистісний процес. Якщо людина зацікавлена в здобутті знань, то вона буде самостійно навчатися протягом життя. Навчання у вищій школі розвиває особистість, допомагає розкритись і не соромитися висловлювати власну думку. Вища школа змінює людину, але тільки ту, яка навчається і дійсно прагне до змін, нових знань і професійного зростання.»

«Під час навчання у вищій школі студент отримує базові знання, з яких формується його уявлення про обраний фах. Він готує певну основу, на якій потім із досвідом будуватимуться професійні навички. На початку фахового навчання, при ближчому та ще не досить глибокому ознайомленні зі спеціальністю, студент має змогу впевнитись у правильності вибору спеціальності. Або ж навпаки – побачити невідповідність власних прагнень і обраної професії та змінити фах. До вибору фахової освіти варто ставитися дуже серйозно, адже вона є першим етапом у професійному становленні особистості.

Також під час навчання студент опановує:

- комунікативні навички;
- вчиться працювати в групі, шукати виходу з конфліктних ситуацій;

- вибудування дипломатичних стосунків із викладацьким складом, що допоможе йому адекватно поводитись у майбутньому робочому колективі і посісти в ньому достойне місце».

Знадобилися додаткові консультації та роз'яснення, щоб спрямувати самоаналіз студентів на порівняння і виявлення змін, що відбулись у них упродовж навчання. Зрештою отримали результати в динаміці.

Моє особистісне зростання і розвиток як студента і майбутнього фахівця:

Я на першому курсі	Я на четвертому курсі
Неповнолітня	Повнолітня
Розумна	Більш розумна
Трохи лінива	Трудолюбива
Могла запізнюватися	Пунктуальна
Самостійна	Самостійна
Оптимістка	Реалістка
Невизначена мотивація вибору професії	Упевненість у правильному виборі професії
Невміння конспектувати	Майстер конспектування та виконання інших завдань

Урешті окремі студенти детальніше простежують динаміку власного зростання та розвитку. Розглянемо приклад такої студентської роботи.

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ І РОЗВИТОК СТУДЕНТА ПІД ВПЛИВОМ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ				
КУРС	1	2	3-4	5-6 (магістратура)
ХАРАКТЕРИСТИКА	загальні уявлення про майбутню професію	поступове розуміння якою базою знань слід оволодіти	обрання конкретної спеціалізації відповідно до власних	обрання та закріплення за майбутньою професією

			<i>інтересів</i>	
<i>брак глибоких знань з дисциплін</i>	<i>можливість застосувати здобуті незначні за обсягом знання</i>	<i>оволодіння значним обсягом знань</i>	<i>вивчення спецкурсів</i>	
<i>адаптація до навчання у ВНЗ</i>	<i>завершення процесу адаптації до навчання</i>	<i>формування конкретних планів щодо майбутньої професії</i>	<i>дедалі серйозніший і відповідальний підхід до навчання</i>	
<i>зацікавленість у нових друзях</i>	<i>пошук спільних інтересів у навчальній та інших діяльностях</i>	<i>взаємодопомога і взаємовиручка у друзів і товаришів</i>	<i>набуття певного статусу у студентській групі</i>	
<i>зацікавленість у нових викладачах</i>	<i>вибіркове ставлення до викладачів</i>	<i>поява і здатність обгрунтовувати власну позицію</i>	<i>підготовка до викладацької діяльності</i>	
<i>зацікавленість у нових заняттях</i>	<i>закріплення здобутих знань на практиці</i>	<i>переосмислення всіх набутих у минулому знань</i>	<i>підготовка до заняття науковою діяльністю</i>	
<i>здобуття загальноосвітньої підготовки</i>	<i>формування планів щодо майбутньої професії</i>	<i>досягнення рівня розвитку бакалавра</i>	<i>готовність до практичної і наукової діяльності</i>	

Вищенаведені матеріали показують, що студенти аналізують в основному власні досягнення в навчальній діяльності. Щоб зорієнтувати їх на особистісне зростання, очевидно, варто звернути увагу на основні складники цілісної особистості студента: соціальну активність, соціальне самовизначення, соціальну відповідальність. Самоаналіз із вказаними складниками дозволить студентам помічати відповідні зміни в особистому розвитку за роки навчання у вищому навчальному закладі.

Отже, аналіз теоретичних положень авторів, які вивчали проблему особистісного розвитку студентів, дозволив виявити

такі складники вказаного явища: соціальна активність, соціальне самовизначення, соціальна відповідальність.

Дослідники одностайно вважають навчально-виховний процес основоположним у формуванні вказаних складників особистості.

Водночас ці складники мають бути в полі зору викладача при доборі, викладі навчального змісту, у процесі організації навчальної діяльності студентів, контролю її результативності.

В опрацюванні студентами навчального змісту з метою фахового зростання вони повинні усвідомлено пов'язувати власну навчальну діяльність із особистісним розвитком принаймні щодо його основних складників.

Відповідна власна самооцінка і поточне і підсумкове оцінювання викладача мають з'ясувати динаміку рівня як компетентності майбутнього фахівця, так і його зростання як особистості, що відповідає вимогам як вузівського, так і сучасного фахового соціуму.

Вказані підходи потребують методичної розробки та подальшого дослідження.

Література

1. Бабосов Е.М. Прикладная социология: Учеб. Пособие. – Мн.: ТетраСистемс, 200. – 496 с.
2. Білоус В.С. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях: Навч. Посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 140 с.
3. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. – Вид. 2-ге, без змін. 0 К.: КНЕУ, 2006. – 384 с.
4. Головатий Н.Ф. Социология молодежи: Курс лекций. – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
5. Зимбардо Ф., Ляйпсе М. Социальное влияние – СПб: Издательство «Питер», 200. – 448 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

6. Ляудіс В.Я. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. 3-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во УРАО, 2000. –128 с.
7. Піча В.М., Хоронжий, А.Г. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти / За редакцією В.М. Пічі. – 2-ге вид., стерео. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 368 с.
8. Прокопенко Андрій. Освіта як чинник соціальних змін. – К.: Четвертахвиля, 2008. – 160 с.
9. Семашко О.М., Піча В.М., Погорілий О.І. Соціологія культури: Навч. Посібник. – К.: «Каравела», Львів: «Новий Світ – 200», 2002. – 334 с.
10. Рнер Дж. Социальное влияние. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с. – (Серия «Концентрированная психология»).
11. Черниш Н.Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Аннотация. В условиях высшего учебного заведения учебно-воспитательный процесс имеет решающую роль в личностном росте и развитии студента. Профессиональное становление будущего специалиста способствует развитию ведущих составляющих личности студента: социальной активности, самоопределению, ответственности.

Ключевые слова: социум, личностный рост, развитие студента, профессиональное становление, социальная активность, самоопределение, ответственность.

Summary. Educational process plays an important role in personal student's development taking into account the environment of the higher education establishments. The student's professional increasing process influences on his or her personal development: social activities, self-determination and responsibility.

Key words: society, personal development, student's development, professional increasing process, social activities, self-determination, responsibility.